

## IDENTITATEA ROMÂNILOR\*

ION BULEI

Istoria românilor e o nevoie permanentă de interiorizare, de îndreptare „spre sine“. O dorință aproape niciodată împlinită. Și atunci când pare că s-a împlinit, ca în anii interbelici, e o trăire sub teroare, sub „teroarea istoriei“, după expresia lui Mircea Eliade. E ca o obsesie. Istoria americană sau cea franceză au vocații universale, cea rusă e mesianică. A românilor e o căutare. Mereu își caută identitatea. Mereu încearcă să se definească. E „o dramă tăcută“, trăită de fiecare generație. Țara românilor nu aparține nici Europei Centrale, nici Balcanilor, nici necuprinsului slav de la Răsărit. E la încrucișarea lor și e câte ceva din toate acestea. E, în același timp, balcanică, răsăriteană, central-europeană fără a aparține hotărât nici uneia din aceste diviziuni. Istoria ei este și ea o istorie de frontiere: la extremitatea Imperiului Roman, a Imperiului Bizantin, la marginea expansiunii otomane, ruse sau, mai târziu, apusene. O situație de frontieră care, pe de o parte, a creat o stare de izolare a acestui spațiu, de marginalizare, iar, pe de alta, o păstrare a unor valori autohtone tradiționale mult dincolo în timpurile moderne. Situația în care s-a găsit acest spațiu a determinat o asimilare de influențe, diferențiată în funcție de regiuni sau de epoci, dar totdeauna prezentă. O neîntreruptă circulație de oameni și valori, proprie teritoriilor deschise. România este o sinteză a diversităților, care, din cauza instabilității permanente, n-au avut vremea necesară a se topi și redefini.

Pe de altă parte, există totdeauna în acest spațiu o măsură, care a împiedicat excesul și a provocat o rezistență. Autohtonismul a fost cel care a hrănit această rezistență. De aici originalitatea acestui spațiu, solicitat din toate părțile, încărcat de toate tentațiile și totuși menținându-se ca o unitate în mijlocul diversităților. În același timp, „istoria românilor este o istorie a contradicțiilor nerezolvate“, cum se exprima istoricul francez Catherine Durandin. Mai mult decât la alte popoare, stăruie în istoria noastră nelimpezimi pe care fiecare generație încearcă să le lămurească: despre români izvoarele scrise nu relatează nimic între secolele III și IX; spațiul românesc e fragmentat politic îndelungi perioade de timp; provincii românești au fost și mai sunt revendicate, istoric, de vecini; căutându-și specificul cultural, românii dau peste ruși, ucrainenii, și ei în majoritate orto-

---

\* Conferință susținută la Asociația *Doina* a românilor din Suedia, 26 noiembrie 2006.

docși, peste popoarele din fostul Imperiu Habsburgic, alături de care o parte a lor au și trăit multă vreme, peste popoarele din Balcani, cu care, în plus, au și aceeași moștenire bizantină ș.a. O istorie în căutare de identitate, o cultură în căutare de destin propriu.<sup>1</sup>

### *Spațiu de întâlnire a civilizațiilor*

Spațiul românesc s-a aflat la o răspântie de civilizații, de curente de idei, de influențe. Civilizația indo-europeană au dezvoltat-o în acest spațiu geto-dacii. De origine tracă, ei provin din bogatul fond etnic indo-european. În neolitic și eneolitic înaintașii lor dezvoltaseră o cultură plină de culoare și rafinament (descoperirile de la Hamangia, Gumelnița, Cucuteni ș.a.). Dacii erau numeroși (se cunosc numele a 20 de triburi dacice), relativ unitari, sedentari, se ocupau cu lucrarea pământului, prelucrarea fierului și a metalelor prețioase; foloseau roata olarului și aveau numeroase cunoștințe de botanică, medicină și astronomie. Erau monoteiști, credeau în Zamolxe, în nemurire și disprețuiau moartea.

Geto-dacii intră în contact nemijlocit cu lumea și civilizația greacă prin coloniile grecești de pe litoralul apusean al Mării Negre: *Istros* (Histria), *Callatis* (Mangalia de astăzi), *Tomis* (Constanța de astăzi) ș.a. Importuri grecești au fost atestate în cca. 140 de așezări, iar în alte 170 au fost descoperite tezaur de monede grecești. Geto-dacii intră, de asemenea, în contact cu civilizația celților pe care, în parte, o și asimilează.

Cu mai bine de un secol înaintea cuceririi militare, spațiul dacic ajunge în sfera de influență a Imperiului Roman. După cucerire, Dacia este masiv colonizată cu elemente romane sau romanizate, aduse, după cum scrie Eutropiu, din întreaga lume romană (*ex toto orbe romano*). Procesul de urbanizare e foarte rapid. Drumuri pietruite brăzdează provincia, integrând-o, cu bogățiile ei, în fluxul general economic și comercial al Imperiului.<sup>2</sup>

După retragerea armatei și a administrației romane la sud de Dunăre, istoria spațiului carpato-danubiano-pontic poate fi definită între 271 — secolul XIII drept „un mileniu sub migrații”. Cu un interval de aproximativ un secol pentru fiecare val de migratori (cu excepția slavilor). Un mileniu în care istoria românilor se mișcă între imperiul de la Constantinopol (al Noii Rome) și popoarele migratoare. Cel dintâi a fost un factor de consolidare a caracterului romanic și al creștinării, iar mai târziu, spre sfârșitul mileniului, un model pentru structurile de stat medievale românești. Popoarele migratoare au avut, în schimb, o influență negativă asupra mersului istoric românesc, întârziindu-l și contorsionându-l.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Vezi R. Seisanu, *La Roumanie, pays latin*, Paris, 1937; C. Castellani, *Histoire de la Roumanie*, Paris, 1984; N. Iorga, *Locul românilor în istoria universală*, Editura R. Constantinescu, București, 1985; Vl. Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, București, 1922; C. Durand, *Istoria românilor*, Iași, 1998; I.-A. Pop, *România și România. O scurtă istorie*, București, 1998; Fl. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 2002.

<sup>2</sup> H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1965; Em. Condurachi, *Daco-Romania antiqua*, București, 1988.

<sup>3</sup> L. Bârzu, St. Brezeanu, *Originea și continuitatea românilor*, București, 1991.

Dintre migratori, slavii au avut în acest spațiu o influență mult mai mare decât valurile germanice sau turanice. Au jucat în ținuturile dunărene rolul pe care l-au jucat francii și burgunzii în Franța, longobarzii în Italia, vizigoții și suebii în Spania. Ei se instalează la mijlocul secolului VI în regiunile extracarpătice, iar un secol mai târziu, în Transilvania. Profită de tulburările provocate de rebeliunea armatei bizantine la Dunăre și, în 602, trec în masă spre Balcani, degajând în mare măsură spațiul românesc. Slavii modifică radical fizionomia etnică a Peninsulei Balcanice. Ei devin aici element etnic majoritar, factor politico-militar hegemon. Treptat, regiuni întinse — teritoriul actual al Bulgariei și ex Iugoslaviei — sunt pierdute definitiv pentru latinitate. Masa compactă a romanității orientale din spațiul carpato-balcanic este dislocată. În schimb, la nord de Dunăre, slavii, restrânși numeric după 602, vor conviețui cu populația locală, sfârșind prin a fi asimilați, până în secolele X-XII, de români. Romanitatea nord-dunăreană va rămâne o insulă înconjurată de populații slave, ruptă de acum înainte de lumea bizantină. Bizanțul nu va mai influența romanitatea nord-dunăreană decât indirect. O influență filtrată de lumea slavă sau slavizată.

Despre români, cunoscuți sub acest nume, nu avem mărturii scrise decât din secolele IX-X, când izvoare în limba greacă, latină și slavonă atestă existența unei noi etnii în spațiul carpato-danubiano-balcanic: „vlahi“ (sinonimul lui român) sau „valahi“ ori „wolohi“, „blachi“, după natura izvorului. „Vlahii“ din sud-estul Europei se numeau între ei „români“. Dintre toate popoarele romanice europene, exceptându-i pe romanși (retoromani sau ladini, o foarte restrânsă populație din nordul Alpilor), românii sunt singurii care și-au păstrat numele Romei, în forme adaptate dialectelor lor: la nord de Dunăre „români“, „rumâni“, în Tesalia și Macedonia „armâni“, în Dalmația „rumeni“ (căci, așa cum scrie N. Iorga: „am rămas români pentru că nu ne puteam despărți de amintirea Romei“). Ei nu foloseau numele de vlahi, la sfârșitul primului mileniu sau mai târziu, decât în corespondența cu străinii care îl utilizau (chiar și polonezii au denumit Moldova până în secolul XVII cu termenul de Valahia). Ei sunt produsul romanității orientale, rezultatul amestecului etnic dintre daci și romani, al procesului de romanizare a celor dintâi, proces început înaintea cuceririi Daciei de către Traian și continuat și după părăsirea acesteia de către armata și administrația romană în 271 d.Hr., până în secolele VII-VIII. Românii sunt, așadar, daci romanizați. Despre ei scriu din secolul IX cronicile armenice, turcești, bizantine, slave sau maghiare. Arheologic, procesul de creare a acestei noi realități e confirmat prin prezența, în secolele VIII-IX, a unei vaste culturi materiale carpato-balcanice unitare, „cultura Dridu“, care coincide, în mare, cu spațiul romanității răsăritene și are la bază tradițiile civilizației provinciale romano-bizantine din Antichitatea târzie.<sup>4</sup>

Un factor esențial, care a și dat un înalt sens spiritual existenței din spațiul nord-dunărean și a întărit romanitatea nord-dunăreană, a fost creștinismul. Creș-

<sup>4</sup> I.I. Rusu, *Etnogeneza românilor*, București, 1981.

tinismul este cunoscut în Dobrogea (*Scythia Minor*) și în Dacia încă înainte de recunoașterea sa prin *Edictul de la Mediolanum* (Milano) din 313, cum numeroase mărturii o atestă. Toate dovedesc o continuare a practicării creștinismului și după retragerea administrației și armatei romane. Creștinismul nord-dunărean este consolidat prin aducerea de numeroși prizonieri de la sud de Dunăre, în secolele IV-VII, în urma incursiunilor repetate ale migratorilor în Imperiul Bizantin. Arheologia și terminologia creștină din limba română confirmă procesul creștinării stră-românilor în secolele IV-VII. Termenii fundamentali ai credinței provin din limba latină: biserică – *basilica*, Dumnezeu – *Dominus Deus*, Crăciun, probabil din *creatio*, *-onem* (creație), Rusaliile – *rosalia*, adică sărbătoarea pomenirii morților, Floriile – *floralia* (sărbătoarea florilor). Sărbătoare – *servatoria*, a boteza – *baptizare*, creștin – *christianus*, cruce – *crux*, *crucem*), înger – *angelus*, păgân – *paganus*, rugăciune – *rogatione*), părinte – *parens*, priveghi – *privigium*, osemințe – *ossamenta*, altar – *altarium* ș.a.<sup>5</sup> Creștinismul a pătruns încă din vremea stăpânirii romane și s-a răspândit apoi, prin convertirea populației. Abia târziu, în veacul al XIV-lea, intervine autoritatea politică, recunoscând o stare de fapt cu mult anterioară. Românii s-au creștinat nu din porunca sau din exemplul unui conducător. Rușii au făcut-o în 989, când Vladimir a trebuit să se creștineze pentru a se căsători cu sora împăratului bizantin Vasile II. Bulgarii o fac în 864, când Boris se creștinează, naș fiindu-i împăratul Bizanțului, Mihail III. Românii se creștinează de jos în sus, nu de sus în jos. A fost bine sau a fost rău că s-a întâmplat așa? Mulți istorici ai Bisericii au căutat să releve semnificația pe care a avut-o pentru români pogorârea duhului sfânt peste o oaste a lui Dumnezeu și nu doar a unei „convorbiri” cu un Moise, care, luminat el, putea lumina și pe alții. În realitate a fost un rău. Românii nu s-au creștinat de sus în jos, cum au făcut-o alții, pentru că n-au avut atunci conducători politici. Faptul a determinat ca, din punct de vedere religios, românii să fie anexați vecinilor lor. Preoții românilor, care se hiertoniseau la sudul Dunării, devin ortodocși de rit slavon. Românii se îndepărtează astfel de biserica Romei, se izolează, încă o dată, prin credință, de Apus și se leagă de Orient. Nu de Orientul grec, bizantin, ci de cel slavon. Limba de comunicare bisericească, dar și culturală și de cancelarie, este, începând din secolul X, slavona. Această limbă n-a oferit un cadru adecvat de manifestare a creației culturale românești. Limba slavonă era înțeleasă de puțini și aceia cu greu au învățat-o. Ea a stăpânit gândirea românilor timp de 8 veacuri. Un fel de suzeranitate culturală, ca aceea exercitată de turci pe plan politic, prin care strălucirea Apusului n-a mai putut străbate. O fatalitate pentru destinul civilizației românești.

### *Intre Orient și Occident*

Sub stăpânire otomană, efectivă din secolul al XVI-lea, țările românești, care își păstrează o situație de autonomie în cadrul Imperiului, au o existență contra-

<sup>5</sup> M. Păcurariu, *Istoria bisericii române*, 3 vol., București, 1990, 1991.

dictorie. Inițial, de la întemeierea statelor românești până la căderea Constantinopolului, influența civilizației bizantine este evidentă. Dar pregnantă este și influența curților de la Buda și Cracovia (Ungaria și Polonia își disputau supremația în spațiul românesc). Visul unei restaurări imperiale bizantine a stat la baza politicii principilor munteni și moldoveni, dar contradicția între dualitatea domniilor moldovene și muntene nu a îngăduit ideea translației imperiale. Pe măsura creșterii presiunii otomane, numeroși fugari ortodocși din Peninsula Balcanică, căzută sub turci, își caută adăpost la nord de Dunăre. Domnii români rămân singurii principii creștini în sud-estul Europei și încep să se revendice dintr-o tradiție imperială bizantină, pe care n-o mai revendica altcineva (până când Moscova nu-și va asuma rolul celei de a treia Rome). Cărturarii greci refugiați în Țările Române încurajau preluarea unor elemente de protocol, a unor costumații și obiceiuri de proveniență bizantină. Acestor forme exterioare li se adaugă influențe directe în manifestările spirituale de tot felul. Istoricul Nicolae Iorga numește această revigorare a tradiției bizantine „Bizanț după Bizanț”. Influența bizantină coexistă cu cea occidentală. Se dă frecvent exemplul felului în care ni s-a păstrat portretul domnului și învățatului Dimitrie Cantemir, o dată îmbrăcat în haine orientale, altă dată în haine „nemțești”. Această dualitate este prezentă și în manifestările spirituale ale acestor secole medievale: coexistența splendorilor biserici din nordul Moldovei, de la Voroneț, Moldovița, Sucevița, influențate de arta bizantină sau din alte centre mănăstirești: Cozia, Curtea de Argeș și altele și studiile fiilor aristocraților în centre de cultură catolică de la Cracovia, Padova sau Viena. Acestei contradicții de influențe i se adaugă o alta, de natură lingvistică, limba de comunicație culturală, bisericească și mai apoi de cancelarie, fiind, până în secolul XVII, slavona (definitiv înlocuită în cancelarii cu limba română în Moldova după 1679 și după 1688 în Țara Românească). Între cele două limbi a existat un permanent conflict care se resimte puternic în creațiile culturale.

Integrarea economică și politică a Țărilor Române în lumea otomană, chiar dacă realizată doar periferic, circulația elitelor spre și dinspre Istanbul determină un proces de orientalizare a civilizației românești. Influențe orientale se văd în arhitectură (nu și în aceea religioasă, moschei și minarete în spațiul românesc nefiind decât în Dobrogea, și acolo rare), în amenajarea interioarelor (prezența covoarelor, a sofalelor), în modă (chiar și în materialele de confecționare a hainelor), în obiceiuri (consumul de cafea și tutun, acesta din urmă venind din America în spațiul nostru prin filieră turcească). Procesul de orientalizare e vizibil în limbă prin prezența unor cuvinte turcești strâns legate de viața cotidiană. Evident, influența Orientului otoman a fost mai puternică la orașe, de regulă cosmopolite, și în cadrul elitelor din țările române. În centrele urbane se și stabilesc toți levantinii care se opresc în spațiul românesc.

Orientul a fost contrabalansat de Occident. Un proces început odată cu redescoperirea latinității în secolul XVII, prin acțiunea militant-culturală a învățaților din *Școala ardeleană* și a cronicarilor moldoveni și munteni. Un proces puternic

resuscitat la începutul secolului XIX de Occident, el însuși interesat să atragă Țările Române în circuitul comercial european. Cel mai important câștig pentru Principate, după Tratatul de la Adrianopol din 1829, este desființarea monopolului turcesc asupra comerțului, țările dunărene intrând acum direct în contact, prin produsele lor, cu țările Occidentului. Când vapoarele engleze, franceze sau austriece au început să încarce din porturile românești de la Dunăre produse ale pământului românesc, totul s-a schimbat în Principatele românești. Raporturile cu Occidentul acționează ca un pivot. Ele cer adaptarea instituțiilor publice, a sistemului politic la un nivel apropiat țărilor partenere de comerț. De pildă, Țările Române nu puteau măsura și cântări cu sistemul lor vechi de măsuri și greutate și, în același timp, vinde cu metrul și kilogramul. Trebuiau apoi create legi comerciale sigure, trebuia modernizată viața juridică. Modernizarea a antrenat cu ea întreaga societate.

Modernizarea (occidentalizarea)<sup>6</sup> nu a început în același timp și cu aceeași intensitate în tot spațiul românesc. Cea mai vizibilă a fost în Bucovina, Transilvania și Banat, provincii aflate până în 1918 sub stăpânirea Austriei sau a Austro-Ungariei. A fost prezentă în Vechea Românie și, cu mai puține efecte, în Basarabia, aflată sub stăpânire rusă. Nu în puține domenii modernizarea a fost slab resimțită de românii din teritoriile asuprite politic. Mai cu seamă în Vechea Românie modernizarea a luat o formă precipitată. Etapele clasice ale evoluției capitaliste au fost comprimate sau chiar anulate. În Apus modernizarea a cunoscut o desfășurare relativ lungă, ceea ce a îngăduit sedimentări și maturizări timp de mai multe generații. La români, ca și la alții din această zonă a Europei sau din altele, viteza trecerii de la o etapă la alta n-a lăsat timp pentru sedimentări asemănătoare. Aceasta a și determinat, în bună măsură, receptarea modernității ca o succesiune de „forme fără fond”.

Înnoirile sunt însoțite sau precedate de schimbări în ideologie, în cultură, în instrucție. Tot mai mulți tineri pleacă la studii în Occident. Se duc cu predilecție în Franța, dar și la Berlin, Leipzig, München, Viena sau în Italia. În 1863, la Paris se aflau 900 de tineri români, dintre care 400 studiau la universități și 500 își făceau studiile liceale (55 dintre ei erau bursieri ai statului).

De observat că în spațiul românesc rezistența față de modernizare n-a luat forma ostilității, a împotrivirii fățișe. Românii nu au avut ca rușii un Aksakov, un Somiakov, care să opună individualismului occidental un colectivism cum este acela rus, de *mir*. Nu au avut un antioccidental ca Dostoievski, pentru care Rusia nu trebuia să se europenizeze, pentru că ea avea locul ei între Asia și Europa. Nu au avut un Danilevski, un reacționar în politică, așa cum a fost Pobedonosev. Tradiționalismul românilor nu ia forme ideologice active, în politică nu sunt antimoderniști decât sentimental.

<sup>6</sup> Pentru modernizare vezi, între multe altele, M. Manoilescu, *Rostul și destinul burgheziei românești*, București, 1942; Mircea Martin, *G. Călinescu și complexe literaturii române*, București, 1981; E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, ediția a II-a, București, 1999; Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, ediția a II-a, București, 2004 și *ibidem*, vol. II, București, 2006.



Modernizarea la români nu s-a făcut revoluționar. Revoluții, în sens de reacții violente, au fost și în spațiul românesc: 1784, în Transilvania, 1821, în Muntenia, 1848, în toate Țările Române... Dar revoluțiile în spațiul românesc nu s-au putut duce până la capăt. Datorită intervențiilor străine. Armatele turcești, țariste și austriece au pus capăt unor revoluții în mers, care fără îndoială ar fi creat condiții mai bune drumului istoric al românilor. În țări mari, ca Franța sau Rusia, revoluții ca acelea din 1789 sau 1917 s-au desfășurat în întregul lor, consumându-se în ele însele. Nici pe departe nu este cazul românilor, despărțiți și aflați neconținut la discreția mai puternicilor vecini. Astfel că la români modernizarea s-a făcut acomodându-se ca ritm și conținut cu împrejurările internaționale. După înfrângerea Revoluției pașoptiste, mulți oameni politici români ai vremii, participanți la evenimentele aceluia timp, atunci când se pronunțau asupra modului de rezolvare a problemelor românești își încărcau gândul de prudență. Ceea ce se observă este o apropiere a pozițiilor, un fel de linie de mijloc între un deziderat ca acela al lui C. A. Rosetti, fostul luptător pașoptist, care exalta revoluția („geniu uriaș al viitorului, sfânta trâmbiță a vieții“), și o recomandare ca aceea a lui Gh. Bibescu, fostul domnitor („să facem ce vom face pe supt ascuns și fără zgomot“).

Sensul modernizării la români, ca de altfel la toată lumea neoccidentală, a fost sincronizarea dezvoltării spiritului românesc cu acela al Occidentului. Nu s-a reușit decât parțial. Modernizarea în zona sud-est europeană a rămas un proces neterminat. A rămas adesea un cadru formal și instabil. Nu s-a umplut cu un conținut real. Aceasta a contribuit, nu puțin, la decalajul acestei zone față de altele. Și decalajul nu încetează să crească.

### *Contextul geopolitic<sup>7</sup>*

Spațiul românesc a fost totdeauna mult prea mult dependent de confruntarea diferitelor mari puteri. Faptul devine și mai evident atunci când începe declinul, descreșterea, cum numește Dimitrie Cantemir (în renumita sa lucrare, scrisă în latină, *Istoria creșterii și descreșterii Porții Otomane*) noua fază în care intrase statul otoman după 1683. Descrește Imperiul Otoman și cresc cel austriac și cel rus. Țările Române devin „o miză“ în problema orientală. În mai multe rânduri mai ales Rusia, dar și Austria, profitând de slăbiciunea Imperiului Otoman, vor să le anexeze. Planurile lor se zădărnicesc prin interesele reciproc divergente. Ocuparea spațiului românesc putea tulbura semnificativ echilibrul dintre marile puteri. Dar părți din acest spațiu intră în componența imperiilor vecine: Transilvania, în 1699, Banat, în 1718 și Bucovina, în 1775, în Imperiul habsburgic, Basarabia, în 1812, în Imperiul rus. De când Rusia devine vecină cu Principatele române, din 1792, politica acestora ajunge să fie, cum o definea în 1890 un om politic român, Take Ionescu, „politica fricii“. O frică de expansionismul rusesc

<sup>7</sup> Vezi *Istoria relațiilor internaționale în secolele XIX-XX*, Ministerul Educației și Cercetării, UMPIR, 2006, X+176 pp. (în colaborare cu Bogdan Antoniu, Constantin Bușe, Rudolf Dinu).

spre Strâmtoarele Bosfor și Dardanele, care trecea peste teritoriul românesc. Toate numeroasele războaie ruso-turce de după 1711 se desfășoară pe teritoriul românesc, împiedicându-i orice dezvoltare. Din fericire pentru români, în războiul Crimeii (1853-1855), Rusia este înfrântă și, prin hotărârile Congresului de la Paris, din 1856, protectoratul ei asupra Principatelor încetează. Locul protectoratului este luat de garanția colectivă a Marilor Puteri europene, semnatare ale Tratatului de pace, din 1856 (Franța, Anglia, Austria, Rusia, Prusia, Imperiul Otoman și Sardinia). Interesul Europei pentru Dunăre, și comerțul pe marele fluviu, inclusiv cu produse românești, produce o schimbare esențială de cadru geopolitic. Hotărârile Congresului de la Paris sunt decisive pentru destinul modern al spațiului românesc. Se scapă din strânsoarea rusească și devine posibilă unirea Principatelor.

Alte conjuncturi externe determină o nouă configurație internă în Imperiul Habsburgic, afectând în primul rând Transilvania. Austria e înfrântă de Prusia și eliminată din problemele germane în 1866. Slăbită, ea împarte în 1867 conducerea politică cu nobilimea maghiară, ceea ce duce la anihilarea autonomiei Transilvaniei și înglobarea ei în Ungaria.

La începutul secolului XX erau, în total, aproape 12 000 000 de români (după *Almanahul de la Gotha*), dar aproape jumătate erau încadrați imperiilor vecine. Șansa lor de a se reuni cu toții într-un singur stat părea iluzorie. Din nou conjunctura externă determină destinul românilor. Începe primul război mondial și la 15 august 1916 România intră în război, după ce un tratat cu Antanta, de la 4 august 1916, îi garanta unirea cu Transilvania, Banat, Bucovina, Crișana și Maramureș. La sfârșitul războiului, la 28 noiembrie 1918, Bucovina își declară „unirea necondiționată a Bucovinei cu regatul României”. La 1 decembrie 1918, la Alba Iulia, o Adunare națională a românilor din Transilvania și Ungaria decide unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. În urma revoluției ruse și a destrămării Imperiului țarist, la 27 martie 1918 Basarabia se unește și ea cu România. Unirea, plătită cu mai mult de 800 000 de victime pe câmpurile de luptă ale războiului și în spatele frontului, consecință a victoriilor Antantei asupra Puterilor Centrale și a destrămării imperiilor din jur, a fost recunoscută de tratatele de la Saint-Germain și Neuilly (10 decembrie 1919), cu Austria și Bulgaria, de Tratatul de la Trianon, cu Ungaria (4 iunie 1920) și Paris (28 octombrie 1920), printr-o convenție între Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia care recunoaște unirea Basarabiei.

După două decenii, din nou marile puteri decid destinul României. În urma înțelegerii dintre Germania lui Hitler și Rusia lui Stalin, în iunie 1940 România pierde Basarabia și Bucovina de Nord, adică 50 762 km<sup>2</sup>, cu 3 776 000 de locuitori, teritorii luate de URSS. Pierde apoi în septembrie Dobrogea de Sud (Cadri-laterul), care trece din componența României în aceea a Bulgariei. Hitler, împreună cu aliatul său Mussolini, impun apoi Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, prin care toată partea de nord a Transilvaniei (43 500 km<sup>2</sup>, cu 2 667 000 locuitori) este cedată Ungariei. România Mare devine o Românie mică, cu un



teritoriu de 99 738 km<sup>2</sup> (33,8%) și o populație de 6 821 000 locuitori (33,3%) mai puțin, cu pierderi economice imense, și într-o acută criză morală și politică.

În al doilea război mondial din nou marile puteri decid soarta României. Ea e purtată în războiul Germaniei contra URSS, atrasă fiind de dorința de eliberare a teritoriilor cotate de ruși în 1940, iar apoi de partea Aliaților. România pierde 794 562 de oameni (71 585 morți în Est, 21 035 în Vest, 243 622 răniți și bolnavi în Est, 90 344 în Vest, 309 533 dispăruți în Est, 58 443 în Vest) și ajunge ocupată, sărăcită în cel mai înalt grad și, ceea ce era și mai grav, fără nicio perspectivă. Începe sovietizarea României. Prin teroare și violență, sub protecția nemijlocită a trupelor de ocupație și sub ochiul neputincios al observatorilor occidentali.

România cade în partea estică a Cortinei de fier, în lagărul socialist. Noul regim e impus de o țară față de care, de aproape două secole, societatea românească nutrește un sentiment de teamă. Respingerea unui astfel de regim era ideologică și, în același timp, național-populară și istorică. De aici și reacția noii stăpâniri, care anihilează tot ceea ce reprezenta *inteligența* vechii societăți pentru a putea implementa noua ordine.<sup>8</sup>

Regimul comunist determină profunde transformări în țară. O industrializare forțată și o urbanizare necontrolată distrug vechiul sat (acesta ar fi dispărut oricum, dar nu în acest ritm) și crează un semi-proletariat, care nu aparținea nici ruralului, nici urbanului. Burghezia antebelică e eliminată. Regimul aduce o nivelare socială radicală. Au acces la putere noi categorii sociale, din care se recrutează și *nomenklatura* comunistă. Totul a fost o mare experiență socială, politică, culturală. O experiență executată în ritm forțat, dureroasă și străină tradiției și mentalității românești. Pentru a supraviețui, societatea românească a fost nevoită să se adapteze, contorsionându-și mersul istoric. În 1945, la începutul instaurării noului regim, România era al doilea sau al treilea producător de petrol, de gaze naturale sau de grâne în Europa, avea 30% din suprafață acoperită cu păduri, avea energia asigurată, deci și hrană asigurată; în plus, avea o clasă conducătoare cu experiență. Altfel spus, avea toate condițiile de a deveni cu adevărat, către sfârșitul secolului, o „Belgie a Orientului”. Această evoluție normală a societății românești (începută după 1821-1848) este curmată brusc de ocupația sovietică. Bilanțul experienței comuniste a fost trimiterea țării, în ultimele două decenii ale secolului XX, în statisticile internaționale alături de Albania, cu un venit pe cap de locuitor care, de la 1 la 3, cât era în 1938, comparativ cu cel al statelor apusene, ajunge în 1989 la 1 la 10 sau 14. Experienței comuniste i s-a alăturat experiența unei dictaturi de tip totalitar, a lui N. Ceaușescu, care a rupt o dată în plus România de restul Europei, ba chiar de restul țărilor „socialiste”, singularizându-i destinul istoric. În lipsa unei continuități de dezvoltare, care a contribuit nu puțin la accentuarea decalajului dintre România și Europa Centrală și Occidentală, în 1989, românii s-au văzut din nou nevoiți să reia totul de la început, ca în 1821, 1859, 1918, 1945, precum în *mitul lui Sisif*.

<sup>8</sup> Vezi pe larg în Ion Bulei, *O istorie a românilor*, București, 2007.

În 1989 evenimentele din România sunt din nou strâns legate de ceea ce se întâmpla în toată Europa, în Polonia, Ungaria, Germania, Cehoslovacia și mai ales în URSS. Schimbările din aceste țări sunt determinante pentru România. Regimul Ceușescu este răsturnat sub impulsul și cu susținerea forțelor din afara țării, în special a sovieticilor și ungarilor. Aceste forțe încurajează o revoltă populară care, în starea de nemulțumire generală a societății românești, avea nevoie doar de o scânteie pentru a izbucni. Se punea capăt astfel experienței comuniste.

Cadrul internațional este acela care fixează și astăzi locul României: în organizația NATO, al cărui membru este și România din 2003 și în UE, al cărui membru va fi din 2007. În aceste structuri România a intrat/intră cu mare efort, moștenirea comunistă fiind apăsătoare și foarte greu de depășit. Un efort plătit cu multă, foarte multă suferință de poporul român, a cărui încredere în viitorul său european e foarte mare.